

Sloten, Osdorp en de Vrije Geer

de geschiedenis van Slooten cum annexis

*De afbeeldingen in dit boekje komen uit de
beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam
tenzij anders aangegeven*

Het ambacht Sloten (ook wel Sloten cum annexis) was in de middeleeuwen een groot schoutambacht en rechtsgebied dat viel onder het Hoogheemraadschap van Rijnland. Het ambacht omvatte de kernen Sloten, Sloterdijk, Osdorp, De Vrije Geer, Raasdorp, Houtrijk en Polanen. Het gebied grensde in het noorden aan het IJ, in het oosten aan de Kostverlorenvaart en de Schinkel en in het zuiden en westen aan het Haarlemmermeer met zijn uitlopers Nieuwe Meer en Spieringmeer.

Ontstaan in het moeras (1000 – 1500)

Rond het jaar 1000 was het gebied ten westen van de Schinkel een onbewoonbaar veenmoeras. Vanaf de tiende en elfde eeuw begonnen kolonisten vanuit Kennemerland dit gebied te ontginnen. Zij groeven evenwijdige sloten haaks op de natuurlijke veenstroompjes om het water af te voeren naar de zeearm het IJ. Door deze afwatering werd het land droog genoeg voor het verbouwen van graan. Op de koppen van de kavels werden boerderijen op verhoogde

terpen gebouwd, waardoor de kenmerkende lintbebouwing langs ontginningsassen ontstond.

In dit pioniersgebied ontstonden de eerste nederzettingen. Sloten werd voor het eerst vermeld in 1063 bij een kapel aan het Sloomermeer. Sloten is daarmee ongeveer twee eeuwen ouder dan Amsterdam. Het dorp werd rond 1175 verplaatst naar een terp aan de huidige Sloterweg. De kerk van Sloten, gewijd aan Sint-Pancras, viel onder de kerk van Velsen. Kort na Sloten ontstond Osdorp, op oude kaarten aangeduid als Oostdorp of Okesdorp. Het ontleende deze naam aan de ligging ten oosten van Haarlem, waarop de eerste bewoners zich richtten.

De graanverbouw op het veen leidde echter tot een hardnekkig probleem. Door de afwatering en de blootstelling aan de lucht droogde het veen uit, een proces dat inklinking en oxidatie heet. De bodem daalde geleidelijk. Hierdoor werd het land te nat voor akkerbouw en moesten de boeren in de dertiende eeuw overstappen op veeteelt, tuinbouw en visvangst.

- ▲ *De Heerlijkheid Sloten in het ambacht van Reinoud III van Brederode*
- ◀ *De Amsterdamse banpaal midden in de bebouwde kom van Sloten*

Detail uit de kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland met het ambacht Slooten. De kaart werd in 1610-'15 getekend door vader en zoon Van Berckenrode. De oranje geaccentueerde lijn is de grens tussen Rijnland en Amstelland

De voortdurende strijd tegen het water

Naarmate de bodem verder daalde, nam de dreiging van overstromingen toe. Zowel het IJ in het noorden als het Haarlemmermeer in het zuidwesten vormden een permanent gevaar voor het land. Stormen sloegen grote stukken oever weg. Hele dorpen in de omgeving, zoals Nieuwerkerk en Rijck, verdwenen in de loop der eeuwen onder de golven.

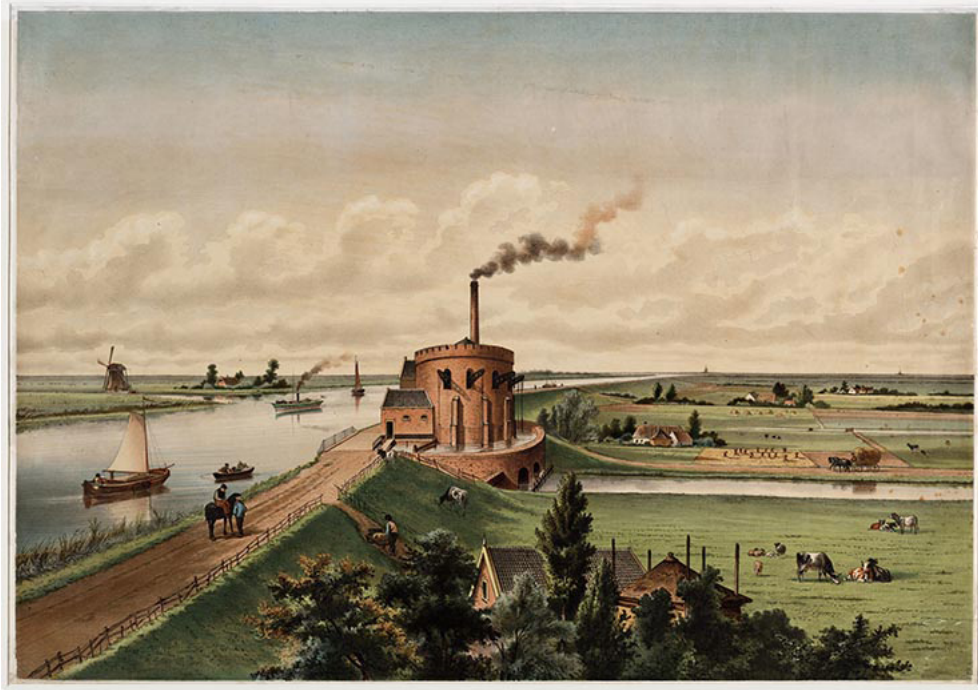
Om het land droog te houden, werden lage kades en dijken opgeworpen. Vanaf 1220 werd in opdracht van graaf Willem I van Holland de Spaarndammerdijk aangelegd langs de zuidoever van het IJ. In deze dijk kwamen bij Spaarndam spuisluizen die bij eb overtollig polderwater loosden en bij vloed het zoute zeewater tegenhielden. Bij zo'n sluis in een bocht van de dijk ontstond in de vijftiende eeuw het dorp Sloterdijk. Toen het natuurlijke verval niet langer volstond om het water af te voeren, werd vanaf de zestiende eeuw de pol-

dermolen geïntroduceerd. Polders werden omringd door kades en bemaald met achtkantige schepradmolens, zoals de nog bestaande molen De 1200 Roe aan de Haarlemmerweg uit 1632.

Er waren drie natuurlijke meren in de Sloterpolder: het Lutkemeer, het Slotermeer en 't Ookmeertje. Het Slotermeer werd al in 1642-'44 drooggemaakt. In de negentiende eeuw werd de waterdreiging definitief bedwongen. Na een verwoestende storm in 1836, waarbij

- ▲ *De Heerlijkheid Osdorp in het ambacht van Reinoud III van Brederode*
- *In 1573, tijdens het beleg van Haarlem door de Watergeuzen, vernielden zij ook de katholieke Sint Pancratiuskerk in Sloten. Na de Refomatie mocht die niet meer herbouwd worden en bouwde men de Protestantse Sloterkerk gedeeltelijk op de fundamenteën van de Sint Pancratius.*

het water tot de poorten van Amsterdam en Leiden reikte, werd besloten tot droogmaking van het Haarlemmermeer. Met behulp van stoomgemalen viel dit grote meer in 1852 droog. Vervolgens werden ook het Lutkemeer (1865), het IJ (1872) en 't Ookmeertje (1874) ingepolderd. Hiermee kwam een einde aan eeuwen van overstromingsgevaar.

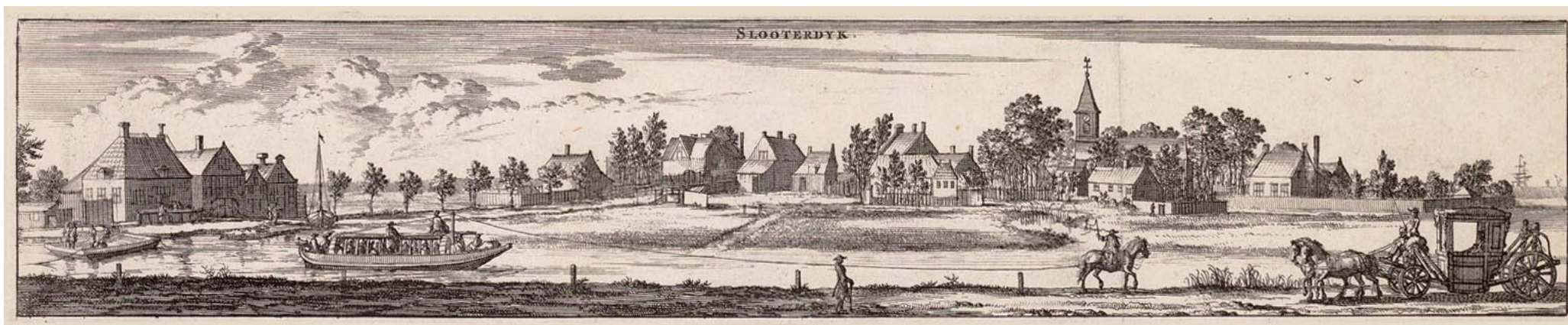
In 1529 verkocht de landheer Reinoud III van Brederode de ambachtsheerlijkheden Sloten, Sloterdijk, Osdorp en De Vrije Geer aan de stad Amsterdam. Vanaf dat moment verschoof de oriëntatie van Haarlem naar Amsterdam, dat de belangrijkste afzetmarkt werd voor agrarische producten.

- ▲ *Stoomgemaal Cruquius, een der gemalen die de Haarlemmermeer droogmaakte*
- *Luchtfoto KLM van de werkzaamheden aan tuinstad Slotermeer en Geuzenveld*

Van landelijke gemeente naar stadsuitbreiding

Na de Franse tijd werd Sloten onder het Koninkrijk der Nederlanden in 1816 een zelfstandige plattelandsgemeente. Deze omvatte het dorp Sloten, de buurtschap Osdorp, het dorp Sloterdijk en het gebied De Vrije Geer. Het gemeentewapen verwees met vier symbolen naar deze delen: een ster voor Sloterdijk, drie hangsloten voor Sloten, een geer (punt) voor De Vrije Geer en een os voor Osdorp. In de tweede helft van de negentiende eeuw begon de stad Amsterdam sterk te groeien. De behoefte aan bouwgrond voor nieuwe woonwijken nam snel toe. In 1877 en 1896 annexeerde Amsterdam al delen van het grondgebied van Sloten, vooral om de belangrijke havenvoorzieningen aan het Noordzeekanaal (Coenhaven) binnen de stad te houden. In 1921 werd de gehele gemeente Sloten gean-

nexeerd en bij Amsterdam gevoegd. Dat dan wel zeer tegen de zin van de gemeente Sloten zelf.

In de jaren twintig en dertig verrezen de eerste stedelijke buurten op het voormalige grondgebied van Sloten, zoals de omgeving van

het Mercatorplein, het Hoofddorpplein, Landlust en Bos en Lommer. Het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) uit 1934 voorzag in een grootschalige aanleg van ruime en groene woonwijken ten westen van de stad: de Westelijke Tuinsteden.

De bouw van de Tuinsteden en de zorg om historische dorpen

Na vertraging door de Tweede Wereldoorlog begon in 1951 de uitvoering van het AUP. Het polderland werd opgespoten met zand. Tussen 1952 en 1970 verrezen de tuinsteden Slotermeer, Geuzenveld, Slotervaart, Overtoomse Veld en Osdorp. De oude polder de Slootermeer veranderde in de Sloterplas en het Sloterpark, het centrale groengebied van de nieuwe wijken.

Door de stedelijke bebouwing veranderde het karakter van het gebied ingrijpend. Veel agrarische gronden verdwenen. De oude buurtschap Osdorp werd voortaan Oud Osdorp genoemd ter onderscheiding van de nieuwe tuinstad Osdorp. In de jaren negentig kwamen er nieuwe woonwijken bij, zoals Nieuw Sloten en De Aker.

- ▲ *De Heerlijkheid Slooterdijk in het ambacht van Reinoud III van Brederode*
- ◀ *De 15e-eeuwse Sint Petruskerk in Sloterdijk, in 1572 door de Watergeuzen in brand gestoken en in 1578 voor de Protestantse eredienst hersteld*

Om te voorkomen dat het oude dorp Sloten volledig ingesloten zou raken, stemden de bewoners van Amsterdam in 1995 via een referendum voor het behoud van het 'Weilandje van Sloten'. Dit gebied werd in 2003 geopend als Natuurpark De Vrije Geer.

Erfgoed in het landschap van heden

Ondanks de grote veranderingen zijn er diverse historische elementen in het landschap bewaard gebleven. Het dorp Sloten heeft een beschermd dorpsgezicht. Aan het Dorpsplein bevindt zich het kleinst overgebleven politiebureau van Nederland uit 1866 en een oude dorpspomp. Aan de Sloterweg staat de katholieke Sint-Pan-

cratiuskerk uit 1901, ontworpen door Jan Stuyt, en aan de Osdorperweg staat de protestantse Sloterkerk uit 1861. Ook staat aan de Osdorperweg het oudste woonhuis uit 1692.

Een ander bijzonder monument is de banpaal uit 1794 aan de Sloterweg, die vroeger de grens van het rechtsgebied van Amsterdam aangaf. Sinds 1991 heeft het dorp de Molen van Sloten, een herbouwde en werkende poldermolen met een molenstomp uit 1847. In Oud Osdorp herinnert de lintbebouwing langs de Osdorperweg en het oude kerkhof aan de verdwenen katholieke kerk nog aan de oorspronkelijke structuur van het veenweidegebied.

Bron: slotenoudosdorp.nl

- ▲ *Het kerkje van buurtschap Osdorp op een oude ansichtkaart*
- *Natuurpark De Vrije Geer - foto: Vogelwerkgroep Amsterdam*

bewaard erfgoed...

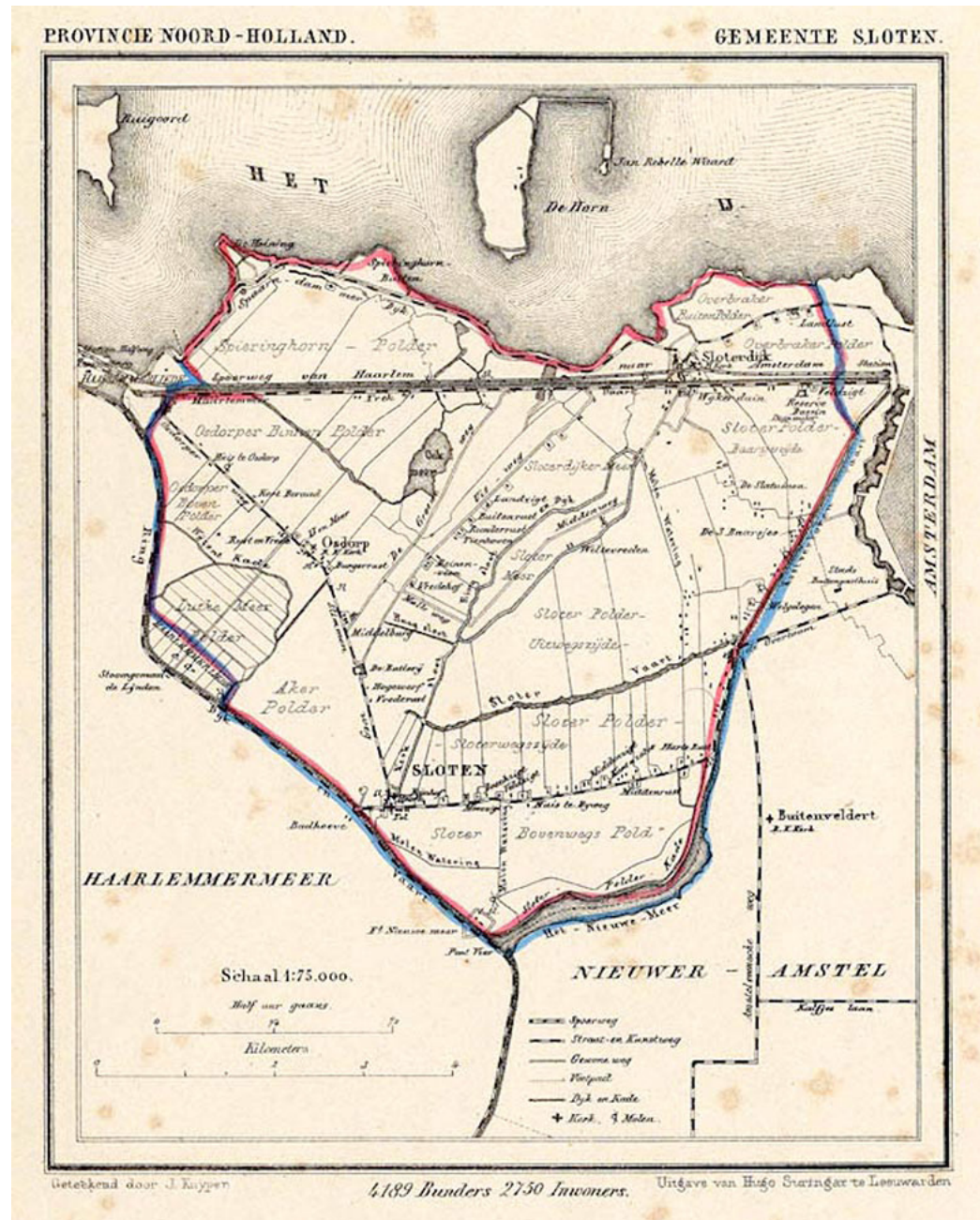

▲ Sloten - beschermd dorpsgezicht
▼ Begraafplaats bij Petruskerk van Sloterdijk

▲ Akermolen (Osdorp), nu een restaurant
▼ Dorpspomp Sloten - © Studio Koning Slotervaart, molen in opbouw 1991 ▼

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

